

ЉУБОМИР ПОПОВИЋ
(Београд)

МАРЦЕЛ КУШАР О РАЗЛИКАМА ИЗМЕЂУ ХРВАТСКОГ И СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

Увод

У *Enciklopediji Jugoslavije* Мате Храсте даје следеће податке о Марцелу Кушару (Храсте 1962):

KUŠAR, Marcel, filolog (Rab, 16. I 1858 — 5. XII 1940). Gimnaziju završio u Rijeci, Filozofski fakultet (slavistiku i germanistiku) u Beču. Kao profesor služio u Zadru, Kotoru, Dubrovniku i Šibeniku. Proučavao je hrvatsku književnost, historiju jezika i dijalektologiju. Uz Budmanija ide među prve ispitivače narodnih govora čakavskog dijalekta. U zbirci rasprava *Povijest razvitka našega hrvackoga ili srpskoga jezika*¹ osvijetlio je niz pitanja iz općeslavenske i južnoslavenske lingvistike. Njegova *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga*, izdana 1889, tri godine prije pojave Brozova *Hrvatskog pravopisa*, zastupa strogo fonetska načela. Broz u uvodu svoga djela priznaje da mu je Kušarova knjiga znatno pomogla i olakšala rad. O 400-godišnjici Marulićeve *Judite K.* je uredio Matičino jubilarno izdanje djela, propratивši ga opširnim tumačem i rječnikom. Priredio je više udžbenika za srednje škole.

А М. Стевановић (⁵1986: 61) наводи и Марцела Кушара међу оним хрватским лингвистима који су се залагали за прихватање правописа и граматичких облика књижевног језика В. Караџића.

Споменута „*Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga*“ почиње реченицом: „*Naš se narod svojim književnim jezikom onako kanošto i imenom svojim cijepa na žalost na dva tabora, na Hrvate i Srbe.*“ (Кушар 1889: 1). Затим следи набрајање језичких и правописних разлика између *književnog jezika hrvackog ili zagrebačke škole* и *književnog jezika srpskog ili jezika Vukova*. Ове разлике нису наведене зато да се докаже посебност и самосвојност хрватског књижевног језика, него напротив — да се укаже на оно што смета остваривању језичког (и

¹ Овај наслов није тачно цитиран и треба да гласи: *Povijest razvitka našega jezika hrvackoga ili srpskoga*.

правописног) хрватско-српског јединства. А поступци којима се то јединство може остварити већ су били изложени у „Povijesti razvitka našega jezika hrvackoga ili srpskoga“ (Кушар 1884). Тиме је Кушар пружио једно виђење хрватске књижевнојезичке проблематике пред ревизију хрватске норме извршене крајем 19. века и изнео један модел сједињавања хрватског и српског књижевног језика.

У овом раду ће бити приказане разлике о којима говори Кушар, с тим што ће се наводити, где треба, и одговарајући подаци и мишљења из „Slovnice hrvatske za srednja učilišta“ Адолфа Вебера (Вебер ³1876) и из „Облика српског језика“ Ђуре Даничића (Даничић ⁷1874). При том ће, колико је могуће, бити навођене оригиналне Кушарове формулације.

Опште разлике између хрватског и српског књижевног језика

Разлике између *književnog jezika hrvackog ili zagrebačke škole* и *književnog jezika srpskog ili jezika Vukova* које наводи Кушар могу се приказати овако:

Табела бр. 1: Опште разлике

	Хрватски књижевни језик	Српски књижевни језик
Језик		
Замена јата	[...] Hrvati [su] po prijedlogu Vuka Karažića prigrlili u knizi južni govor, jekavštinu (str. II)	[...] u ubili [se] u istočni govor, ekavštinu [...]; ali ovamo ne spadaju ipak svi Srbi nego samo istočni, ekavci rodom, a ostali se u tom питању слажу s Hrvatima (str. II) ²
Морфо- логија (= промена речи)	[...] služi [se] неким граматичким обличима који су у штокавštini већ застарјели или и посве изамрли те су више особина čakavskog и kajkavskog дијалекта (str. I)	[...] u ovoga [su] граматичке форме one živoga štokavskoga jezika (str. I)
Синтакса	... a u sintaksi i rječniku i ako se obadva jezika potpuno ne слажу, to se barem kod književnika s obadviје strane očituje jednaka spremnost i jednako nastojanje da пишу svoj jezik po narodnom duhu štokavskoga narječja. (str. I)	
Речник		

² Наставак гласи: „[...] pa ima nade da će i oni koji se odvojili s vremenom, kad se bude озбиљније радило о јединству књижевнога језика, pregorjeti s drage воље своје особине да не буду s raskide.“ (Кушар 1889: II).

Писана форма		
Алфабет	latinica	ćirilovica (a samo s izuzetkom latinica)
Ортогра- фија	etimologijski (velikom većinom)	fonetički

При том треба рећи да сам Кушар (1889: 1) најпре набраја следеће разлике: 1) морфологију; 2) алфабет и 3) ортографију, и наставља са напоменом о синтакси и речнику. Затим додаје и разлику у замени јата³.

Ради целовите слике, овде треба додати и резиме Кушарових ставова о постизању јединства књижевног језика:

Kada bi cijeli naš narod pripoznao temeljem svojem književnom jeziku narječje hercegovačko tako da bi istočni narod ostavio svoju ekavštinu i usvojio ijekavštinu, a zapadni ostavio ono nekoliko svojih zastarjelih forama i usvojio mlagje i običnije; kada bi se taj jezik pisao samo jednim pravopisom, fonetičkim, koji može jedini pravom nositi ime pravopisa, i samo jednim slovima, latinskim, koja su najzgodnija: bilo bi polučeno maldane cjelovito jedinstvo našeg književnog jezika. (Кушар 1884: 223).

Напомене о Кушаровом приказу општих разлика

Морфологија. — Списак разлика и њихова спецификација, као и Кушаров редослед могу се тумачити не само стварним стањем него и одређеном концепцијом о пожељном односу књижевног језика (и правописа) према народном језику, прецизније према вернакуларној основи књижевног језика, и о значају који поједине компоненте књижевног језика имају за његову стандардизацију; а исто тако и његовим моделом остваривања јединственог језика за Хрвате и Србе.

У том смислу стављање морфологије на прво место у Кушаровом списку није случајно. Наиме, на чисто језичком плану, морфологија је — уз фонетику, која у граматицама укључује и морфофологију односно гласовне промене — свакако битна за нормирање новог књижевног језика.⁴ Али у овом случају споменути облици (о којима ће још бити речи ниже) у ствари одражавају тип стандардизације. Ту, наиме, постоје следеће алтернативе: да ли књижевни језик треба да буде заснован искључиво на једном дијалекту или на више њих и да ли треба да одражава само живи, говорни народни језик или може да укључује и облике који

³ Што се тиче морфофологије, Кушар (1889: 20) констатује да Хрвати мање од Срба умјеху непостојано *a* у генитиву плурала именица средњег и женског рода.

⁴ То показују, нпр., Вукова „Писменица србскога језика“ и „Српска граматика“ и Даничићева „Мала српска граматика“, у којима нема синтаксе.

се више не говоре. Кушар је сматрао да су прве две алтернативе начин на који треба формирати књижевни језик. Он каже:

Ali jezik književni ne može da bude nešto artifičijalno sagragjeno, nešto sabrano iz svih raznih narječja; jer takav jezik je ukočen, nazanačen, neprirodan koji niko ne razumije, koji ne odgovara potrebama narodnog života; takav jezik, kô mrtav, ne može se ni razvijati prama narodnom razvitku. Za jezik književni mora se izabrati jedno živuće narječje [...]“ (Кушар 1884: 181).

Иако се овај одломак тиче Курелчевог језика, он илуструје општи Кушаров став и чини разумљивим његово одбацивање граматичких облика које је заступала Загребачка филолошка школа и препоруку да се уместо застарелих усвоје млађи и обичнији облици. А то се може интерпретирати као штокавска аутентификација текућег хрватског књижевног језика.

Замена јата. — О избору дијалекатске основице Кушар каже:

Za jezik književni mora se izabrati jedno živuće narječje, i to ono, koje je prostranije, te zato prikladnije da postane općim jezikom, koje je bogatije (riječima i frasama) i ljepše (čišće u glasovima i uopće milozvučnije) i koje je odaljeno od tugje natruhe, na način da ne samo u pojedinim riječima nego i u duhu jezika sačuvalo je prirodnu osobitost. Vuk je to znao, kad je za naš književni jezik prigrio prostranu štokavštinu i to jekavskog izgovora kao najljepšu. (Кушар 1884: 181–182).

Дакле, употреба екавског код Срба представља двоструко одступање од онога што Кушар сматра пожељним: књижевни језик није унифициран и није изабран најподеснији дијалекат⁵.

Лексика. — Кушарова формулација у вези са лексиком „i ako se obadva jezika potpuno ne slažu“ звучи као ублажено тврђење и сасвим је различита од приступа овој проблематици код Губерине и Крстића (1940) и у дискусијама о варијантама српскохрватског језика. А тврдња да се „kod književnika s obadvije strane očituje jednaka spremnost i jednako nastojanje da pišu svoj jezik po narodnom duhu štokavskoga narječja“ морала је тадашњим српским књижевницима изгледати претерана кад је реч о хрватском књижевном језику (уп. Ивић П. 1983: 281)⁶. Но за лингвисту који је заинтересован пре свега за књижевни језик као транспозицију го-

⁵ Табели број један може се додати и следећи коментар у вези са екавским изговором: Кушарова формулација показује постојање тенденције да се српски књижевни језик посматра пре свега као екавски, а не као подједнако екавски и ијекавски.

⁶ Кад је реч о синтакси и стилу, Љ. Недић је 1900. год. писао — говорећи и о лексници — следеће: „Та је појава [која прети чистоти нашег књижевног језика] у томе што се у књижевности, од толико година већ, стално увлаче и одомаћавају свакојакс хрват-

ворног народног језика (вернакулара), елаборациона лексика, и посебно терминологија, свакако није била у центру пажње.

Писмо. — О латиници коју је реформисао Ђ. Даничић и коју и он сам употребљава у овој књизи, Кушар (1889: VII) каже: „Ovako potpuni-na, naša latinica ne zaostaje više ni u čem za ćirilovicom, a odvojila je od ње u tome što je alfabet kojemu je namijeњeno da bude svjеckim alfabetom.“ Више о односу латинице и ћирилице Кушар је говорио у „Povijesti“ (Кушар 1884: 215–223), а закључак је био:

Ovako smo dakle dokazali, da ćirilsko pismo nije ni narodnije ni savršenije od latinskog, pa kako smo prije vidjeli, da je s drugih razloga latinica zgodnija od ćirilice, a prije toga još, da nam je poraba dvaju alfabeta u književnom jeziku štetonosna; to je za cijelo opravdana naša nada i naša želja, da ćirilice nestane iz naše literature. (Кушар 1884: 222).

Али је додао и следеће:

Ali odviknuvši se u pismu ćirilice, ne ćemo time još da kažemo, da bi se taj alfabet morao potpuno zanemariti i zaboraviti. U istočnog našeg naroda osobito smatra se ćirilica narodnom svetinjom, pa ne bi s toga ni plemenito ni pravedno bilo, da je takva kob snagije. Mjesto, gdje se poraba ćirilice ne bi smjela nikad pometnuti, to je, po našem sudu, crkva, i to crkva istočna; kanošto je zapadna crkva ono mjesto, gdje se nebi [*sic!*] nikada smjela pometnuti poraba glagolice. Gdje vam je prikladnijeg dostojnijeg mjesta, da se čuvaju i neguju narodne svetinje od hrama božijega? (Кушар 1884: 222–223).

Правопис. — О употреби етимолошког правописа код Хрвата Кушар (1889: XII) каже: „Ovako se dandanas po etimologiji svakoјako piše a što je još gore ni u koga pisca nema dosljednosti u pisaњу.“ Он сам је одлучни заступник фонетичког правописа (уп. Кушар 1884: 194–205), и то радикалног. Што се тиче перспективе правописног уједињења, Кушар (1884: 205–206) каже:

Da će zagrebačka škola u vrijeme nedaleko pregorjeti dragovoljno svoju etimologiju, da obori taj prijetin, koji nas braću rastavlja, to je moje tvrdo uvjerenje. Tomu će se моći opirati samo ljudi tašti, zanesenjaci, ljudi puni predrasuda i pretjerane vjerske, narodne i podaničke ćutljivosti, koji misle da je sramota okaniti se svojeg pravopisa i usvojiti onaj, koji makar da je sto put bolji od njihova, ali je u običaju u onog dijela naroda, s kojim se oni žalibože dobro ne paze, koji misle da bi na ovaj

ске речи које се противе нашем језику. Упоредо с њима иду обично и синтаксичке конструкције које такође нису у духу нашега језика; као год ни стил какав се, опет по угледању на Хрвате, покадшто онажа у писању у тим крајевима, тако, да никоме ко иоле има осећања за језик и зна шта у српском језику може бити а шта не може, није тешко, по самоме језику и стилу, познати да ли је што писано у Краљевини, или ван ове, — јер су све друге покрајине наше, посредно или непосредно, под утицајем Хрватине.“ (Нелић s. a.: 293).

način mogli izgubiti svoju vjeru, od katolika postati pravoslavnim, svoju narodnost, od Hrvata postati Srbima, svoju podaničku odanost, od dobrih austrijanaca postati razvratnicima; napokon ljudi lijeni i nemarni, koji su se navikli pisati samo etimologijom, pa nemaju volje da nauče drugu ortografiju.

Морфолошке разлике

Инвентар морфолошких разлика. — У другом одељку *Присјуйа* (Кушар 1889: II–IV) детаљно су приказане морфолошке разлике⁷. Оне се по врстама речи могу систематисати овако:

Табела бр. 2: Облици множине код именица

	Хрватски књижевни језик	Српски књижевни језик
Ген.	<i>јелена, села (јеленах, селах)</i> ⁸ ; <i>жена (женах)</i> ; <i>сѣвари (сѣварих)</i> ; <i>руку, ногу, слугу (рукух, ногух)</i> ⁹ , поред: <i>рука, нога, слуга</i>	<i>јелена, села</i> ; <i>жена</i> ; <i>сѣвари</i> ; <i>рука, нога, слуга</i> ¹⁰ ; <i>очију и ушију</i> ¹¹

⁷ Кушар (стр. IV) тврди да су то сви облици који се разликују. Не улазећи у ситне детаље, ипак треба навести да је касније приликом редиговања хрватских текстова писаних у 19. веку вршена и замена скраћеног инфинитива и партиципа (нпр. *мрмљајућ, казаш*) пуним облицима (в. нпр. Барац 1951: 591).

⁸ За именичке облике генитива са *х* на крају Кушар каже: *или како њеки пишу*. Вебер (31876: 33) каже:

Ovo **h** izgovaraju čakavci i kajkavci u riečih III. deklinacije jasno i glasno: *deset božjih zapoviedih*. Oni štokavci, koji nigdje neizgovaraju **h**, neizgovaraju ga ni u genitivu plurala. Crnogorci izgovaraju ga svuda, pa i u tom padežu. Hercegovci pak, premda ga na mnogih drugih mjestih izgovaraju, neizgovaraju ga u genitivu plurala, pak toga se načina treba držati i u književnom jeziku. — Njeki hrvatski pisci nepišu u najnovije vrijeme slova **h** u genitivu pl., već kad se po smislu nepozna, je li što u genitivu singulara ili plurala, meću na posljednju slovu kapicu ^: *jeleni, jelenâ*.

⁹ Вебер (31876: 36) каже: „Genitiv i prepozicional duala imaju samo dvie rieči: *ruka i noga: rukuh i noguh*.“ (Промена ових именица је дата на стр. 38.)

¹⁰ Даничић (1874: 22) наводи и облике: *руку, ногу и слугу*.

¹¹ Кушар није навео хрватске панданс.

Дат.	<i>јеленом, мачем, селом, њољем; женам; сѣварим; очима и ушима (форме старе двојине); колима, врајѣима (форма старе двојине код pluralia tantum средњег рода)</i>	<i>јеленима, мачима, селима, њољима; женама; сѣварима (сѣварма¹²); очима и ушима; колима; или без завршног а: јеленим, селим итд. [!?!]¹³</i>
Инстр.	<i>јелени, сели, коли; женами; сѣварми (мисли¹⁴);</i>	
Лок.	<i>јелених, селих, колих; женах; сѣварих; очију и ушију</i>	

Табела бр. 3: Облици придева и неличних заменица

	Хрватски књижевни језик	Српски књижевни језик	
		екавски	ијекавски
Једнина			
Ген.	<i>младога, овога, само неправидно младог, овог¹⁵</i>	<i>младога, овога или младог, овог</i>	
Дат.	<i>младому, овому</i>	<i>младом, млађем, овом, мојем или младому, млађему, овому, мојему или младоме (али не млађеме), овоме (али не мојеме)¹⁶</i>	

¹² Тако је и у Даничић 71874: 24.

¹³ Можда су на навођење ових облика утицале фусноте уз прво и четврто скло-
нсније у Вуковој „Српској граматичи“: Вук ту каже да се у народним песмама понекад
изоставља крајње *a* (али бележи то апострофом) и наводи примере: На с и н ц и р и м'
ситне титреике. — Кака ј' војска по б р д и м' Руњанским (Караџић 1966 [1818]: XXXVII
и XLI). (О овим апокопама в. такође Маретић 1899: 150.)

¹⁴ „Samostavnici, koji se dočimaju na kratko **an i al** (ao), prave instrumental plurala
na **i** mjesto na **mi**, jer se odbacivši **a** nebi sa **mi** mogle izgovoriti; n. p. *ravan* : *ravni*; *misal* =
misao : *misli* mjesto: *ravnmi, mislmi*.“ (Вебер 31876: 37–38).

¹⁵ Вебер (31876: 49) наводи само облике са *a* на крају. Кушар употребљава и
једне и друге облике.

¹⁶ Уп. и Даничић 71874: 39.

Инстр.	<i>младим, овим; ким, чим</i>	<i>младим, овим; ким, чим</i>	<i>младијем, овијем;¹⁷ кијем, чијем¹⁸</i>
Лок.	<i>младом, овом</i>	као датив	
Множина			
Ген.	<i>младих, ових</i>	<i>младих, ових</i>	<i>младијех, овијех</i>
Дат.	<i>младим, овим</i>	<i>младим, овим или¹⁹ младима, овима</i>	<i>младијем, овијем или младијема, овијема</i>
Инстр.	<i>младими, овими</i>		
Лок.	<i>младих, ових</i>		

Напомена. — Кушар је сматрао да су код придева и заменица у инстр. јд. и ген. и дат., инстр. и лок. мн. ијекавски само облици са *ије* (*је*), а да се они са *и* јављају у икавском и екавском (Кушар 1889: IV и 48). Међутим, заступао је употребу ових других облика, које је и сам употребљавао. Он каже:

У књижевном језику ја биh у оваким случајима код придева и заменица мјесто *ије* (дотично *је*) писао ипак раде *и*, бива: 1) *младим, својим*, 2) *младих, својих*, 3) *младим(а), својим(а)* и то с ова три знатна разлога: а) облици са *и* јесу не само икавски него уједно и екавски и долазе коли у књижевном језику загребачке школе толи и у оним истоциh Срба; б) облици са *ије* јесу ради своје развлачености и ради честе потребе придева и заменица у књижевном језику доста неспретни и уху неугодни кад их се више нагомиле заједно (не вриједа ли зар ухо овај примјер: „овијем мојијем добријем пријатељима“?); с) обличима са *и* постиже се већа јасноћа у језику, јер н. п. док се овима разликује позитив *здравих здравим* од компаратива *здравијих здравим*, онима са *ије* каже се обоје једнако: *здравијех здравим*. (Кушар 1889: 48–49).

Табела бр. 4: Облици множине код личних заменица

	Хрватски књижевни језик	Српски књижевни језик
Дат.	<i>нам и вам²⁰</i>	<i>нама, вама или нам, вам</i> [и у инстр. и лок.!]
Инстр.	<i>нами и вами</i>	
Лок.	<i>нас и вас</i>	

¹⁷ По Даничићу (1874: 29 и 39) и у ијекавском („јужном говору“) употребљавају се овде и у другим у табели наведеним случајевима и облици са *и*.

¹⁸ По Даничићу (1874: 33–34) од заменица „ко“ и „што“ и у ијекавском се употребљавају само облици са *и*.

¹⁹ Уп. и Даничић 1874: 39.

²⁰ Кушар није прецизирао да овај облик може да буде и наглашен и синклитички.

Табела бр. 5: Глаголски облици

	Хрватски књижевни језик	Српски књижевни језик
Прошли гл. прилог gerundij	узам(ши), ђочам(ши); рекиши (поред рекавши), ђекиши (поред ђекавши); дубиши (поред дубавши), гребиши (поред гребавши)	само узев(ши), ђочев(ши); рекав(ши), ђекав(ши); дубав(ши), гребав(ши)
Партицип презента	још у обичају	изобичајно се

Стање у штокавском дијалекту. — За евалуацију хрватских и српских облика (и имплицитну дисквалификацију хрватских) Кушару је важно стање у штокавским говорима. За облике српског књижевног језика он каже (стр. III): „Sve ove forme srpske jesu ujedno i one živog štokavskog govora.“ А облике хрватског књижевног језика он дели у три групе (стр. III–IV):

— изгубили се у штокавском („zametnuo im se u štokavštini već svaki trag“); дат. мн. на *-ом, -ем*, локативи *нас* и *вас*, и *очију* и *ушију*, ген. мн. *руку, ногу* и *слугу* [!], герундији на *-ши* (место *-авши*); такође партиципи презента, које је народни говор изгубио;

— само се у неким штокавским крајевима (нпр. у Црној Гори, Боки и још понегде), јавља *x* у генитиву множине; а „i постаће mu je bez sumnje mlado (po analogiji prema pridjevima i zamjenicama)“;

— „Ostali su oblici hrvacki doduše još svi u snazi u štokavskom jeziku [...], ali se je žuta borba zametnula među njima i onima te upotrebljava srpska škola, iz koje teško da će prvi iznijeti živu glavu.“

Кушаров коментар о ставовима Загребачке школе. — После навођења разлика, Кушар (1889: IV–V) каже:

Razlog pako što se zagrebačka škola u početku bila riješila da čiste štokavske forme kake ima Vukov jezik zamijeni čakavskim ili kajkavskim čini se da je bilo uvjerenje da će na ovaj način lakše postići svoju svrhu, koja je bila privesti u kolo štokavaca čakavce i kajkavce i podjedno da su ovi oblici pravilniji, jer se podudaraju bolje s onim u jeziku staroslovenskom. Ali danas su čakavci i kajkavci sa štokavcima književnim jezikom već ujedinjeni a razlagaње da su hrvacke forme samo zato što se primiču više staroslovenskim nego li srpske pravilnije u našem književnom jeziku od ovih, koje su podjedno i forme današnjeg našeg narodnog jezika, uvjerava tako slabo da se pouzdano može suditi da zagrebačku školu već ništa ne prijeći da se u tom pitanju [sic!] uhvati sa srpskom u jedno kolo nego dobra vođa, koje nema, ali koja smijemo se nadati da će doći, navlast kad se Hrvati sjete da su u toj osobini ostali baš osamļeni, jer su se i braća Dalmatinci od njih odvojili. Ono što u Zagrebu neki vjeruju (ako je u istinu iskreno uvjerenje) da će zagrebačkoj školi ciglom čarobom

svojih oblika za rukom poći da privuče u naše književno jedinstvo braću Slovence, jer se ti oblici boje sudaraju nego li srpski s onim njihova jezika, to je zaista puka tlapња²¹, koja se ne će nikad obistinuti i radi koje nije pametno da Zagreb bude s raskide u питању u kojem se već složili Biograd, Novi Sad, Dubrovnik i Sarajevo.

Закључак

Кушарово контрастирање хрватског и српског књижевног језика део је пропагирања његове концепције о томе какав треба да буде јединствени (хомогени) заједнички књижевни језик: селективна транспозиција херцеговачког (ијекавског) дијалекта, са аутентичним говорним (живим) граматичким облицима, писана даничићевском латиницом и радикалним фонетским (фонолошким) правописом. Контрастирање се зато тиче пре свега онога што је битно са гледишта дијалекатске базе књижевног језика (морфологија и замена јата), а елаборациона надградња — синтакса писаног језика и нова лексика, само је овлаш додирнута. И решења за писану форму такође су она која одговарају транспоновању вернакулара.

Што се тиче унификације књижевних језика, Кушарова концепција захтева обостране уступке: од Хрвата се очекује одустајање од застарелих облика и етимолошког правописа у корист живих и аутентичних штокавских облика и фонетског правописа; а од Срба — одустајање од екавског изговора, односно уопштавање ијекавског, и одустајање од ћирилице и прихватање латинице.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БАРАЦ 1951: Antun Barac, „Uvodna bilješka“, [u:] August Šenoa, *Djela*, I, Zagreb: Zora.
- ВЕБЕР³ 1876: Adolfo Veber, *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*, Zagreb.
- ВИНЦЕ 1978: Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- ГУБЕРИНА И КРСТИЋ 1940: Petar Guberina i Kruno Krstić, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- ДАНИЧИЋ⁷ 1874: Ђ. Даничић, *Облици српскога језика*, Београд: Државна штампарија.
- ИВИЋ П. 1983: Павле Ивић, „Језичке прилике“, [поглавље у:] *Историја српског народа*, VI/2, Београд: Српска књижевна задруга, 257–290.
- ЈОНКЕ² 1965: Ljudevit Jonke, *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb: Znanje.

²¹ Јонке (21965: 122) говори о Веберовом нереалном просуђивању (в. и Јонке 1971: 93–94, 112 и 144–145, где се цитира и Јагићева подсмешљива оцена оваквих настојања из 1864); а Винце (1978: 600) каже: „Veberovi argumenti da treba zadržati starije oblike radi Slovenaca bili su anakronični već znatno prije, a pogotovu 1884, kada ih ponavlja“.

- ЈОНКЕ 1971: Ljudevit Jonke, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Zagreb: Matica hrvatska.
- КАРАЦИЋ 1966 [1818]: *Сабрана дела Вука Караџића*, II: *Српски рјечник (1818)*, Београд: Просвета.
- КУШАР 1884: Marcel Kušar, *Povijest razvitka našega jezika hrvackoga ili srpskoga od najdavnijih vremena do danas*, Dubrovnik: Knjižarnica D. Pretnera.
- КУШАР 1889: Marćel Kušar: *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom)*, Dubrovnik: naklada piščeva.
- МАРЕТИЋ 1899: T. Marčić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: L. Hartman (Kugli i Deutsch).
- НЕДИЋ s. a.: Љубомир Недић, „Хрваштина у српском језику“, [у:] *Целокућна дела*, I, Београд: Народна просвета.
- СТЕВАНОВИЋ⁵ 1986: М. Стевановић, *Савремени српскохрвајски језик*, I, Београд: Научна књига.
- ХРАСТЕ 1962: M[atе] Hr[aste], „Kušar, Marcel“, [чланак у:] *Enciklopedija Jugoslavije*, 5, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, str. 459^a.